

Ф. И. Успенски

ИСТОРИЯ НА ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ

ТОМ 2

Период III

(610–716)

Период на иконоборството

(717–867)

Книгата на български ще е в пет тома, първият том е в две части.

Том 1

Период I (до 527 г.). Елементи на формиране на византизма

Период II (518–610). От Юстиниан I до Ираклий

Том 2

Период III (610–716) Ираклий и неговите приемници

Период на иконоборството (717–867)

Том 3

Период на македонската династия (867–1057)

Том 4

Период VI. Комнини (1057–1185)

Период VII. Разпадане на империята (1185–1204)

Том 5

Ласкариди (1204–1261) и Палеолози (1261–1453)

На корицата е използван фрагмент от древна византийска мозайка от Големия дворец в Константинопол.

Преводът е направен по изданието:

Ф. И. УСПЕНСКИЙ

ИСТОРИЯ ВИЗАНТИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

Период III (610–716 гг.)

Иконоборческий период (717–867 гг.)

© Издателство „Изток-Запад“, 2024

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Ива Николова, превод, 2024

© Румяна Дамянлиева, оформление на корицата, 2024

ISBN 978-619-01-1418-5

Ф. И. УСПЕНСКИ

ИСТОРИЯ НА
ВИЗАНТИЙСКАТА
ИМПЕРИЯ
Том 2

ПЕРИОД III
(610–716)

Ираклий и неговите приемници

ПЕРИОД НА ИКОНОБОРСТВОТО
(717–867)

Превод от руски
Ива Николова

Съдържание

Период III (610–716)

Ираклий и неговите приемници

Глава I	Обща характеристика. Военни подготовки. Произход на темното устройство	9
Глава II	Приключване на славянската имиграция. Легендата за селищата на хърватите и сърбите. Само. Обща схема на древната история на славяните	19
Глава III	Завладяването на Йерусалим от персите. Нахлуването в Персия през 623 г. и поредицата поражения, нанесени на персийския цар. Обсадата на Константинопол от аварите и персите. Световно-историческото значение на персийската война	35
Глава IV	Наследниците на Ираклий на трона	57
Глава V	Западните граници на империята. Лангобардите до края на VII в.	79
Глава VI	Славяните през VII в. и в началото на VIII в. Утвърждаване на българите на Балканския полуостров	105
Глава VII	Основане на темното устройство	123
Глава VIII	Арабите. Мохамед	145
Глава IX	Мюсюлманството и Византия	167

Период на иконоборството (717–867)

Глава I	Характеристика на периода. Лъв Исавър. Отблъскването на арабското нашествие	195
Глава II	Иконоборският едикт	213

Глава III	Последствията от иконоборската политика на Лъв Исавър в Италия.....	227
Глава IV	Вътрешна дейност на Лъв Исавър. Административни и съдебни реформи. Законодателство.....	239
Глава V	Константин Копроним. Източна граница – араби. Западна граница – българи.....	249
Глава VI	Иконоборското движение по времето на Константин Копроним.....	269
Глава VII	Югозападните покрайнини. Загубата на екзархата. Революционното движение в Рим. Каролингите. Сицилия и Калабрия.....	287
Глава VIII	Семейството на Константин V. Лъв IV. Ирина и Константин.....	309
Глава IX	Църковната политика по време на наследниците на Константин на трона. Вселенският събор.....	325
Глава X	Императрица Ирина и Карл Велики. Двете империи.....	341
Глава XI	Славянските селища в Гърция. Елинизмът в историята на Византия.....	365
Глава XII	Император Никифор I. Спорове на двете империи заради Венеция. Вътрешна дейност. Преподобният Теодор Студит.....	377
Глава XIII	Българите през първата половина на IX в. Крум и Омуртаг. Трийсетгодишният мир.....	405
Глава XIV	Иконоборците и иконопочитателите през първата половина на IX в. Завладяването на Крит и Сицилия от арабите.....	421
Глава XV	Източната граница на империята. Загубата на Амория.....	447
Глава XVI	Императрица Теодора. Възстановяване на православието. Михаил III.....	459

**ПЕРИОД III
(610–716)**

ИРАКЛИЙ И НЕГОВИТЕ ПРИЕМНИЦИ

ГЛАВА I

Обща характеристика. Военни подготовки. Произход на темното устройство

От началото на VII в. в историята на Византия могат да бъдат посочени не само определени факти, които са показател за окончателния разрыв с римските традиции и идеали, но и едновременно с това да бъдат забелязани нови качества в характера и настроенятия на държавните дейци и обществото, донесени от нови хора и нови възгледи. Царуването на Ираклий поставя началото на нова епоха в историята на Византия, която прокарва граница между старото и новороденото историческо движение. Но представянето в подобавашо осветляване на характера на дейността на Ираклий е изключително затруднено както от оскъдността на достигналата до нас информация за неговата вътрешна дейност, така и от обстоятелството, че новите елементи на държавността, които постепенно навлизат в живота по това време, не са намерили нито благонадеждна оценка, нито определено място в историческите изложения.

Византия по времето на Ираклий не прилича на империята от времето на Юстиниан. Изключителната интензивност на усилията при управлението на Юстиниан има за цел да възкреси идеята за Римската империя и да свърже различните народности, които влизат в нея, чрез единството на вярата и закона; тази идея е практически реализирана благодарение на необикновената енергия на Юстиниан, както и от умението му да оценява хората и да им възлага задачи, които съответстват на способностите им. Но в самата идея за световна империя няма жизнеспособност и творението на Юстиниан не е дълготрайно в политически план. Точно обратното, задачата на Ираклий е определена и конкретна и не става дума за нови завоевания, а за запазването на онова, което е можело да бъде спасено от разрушение. Предишният период на военни размирици, вследствие на които на престола на императорите често са се възкачвали случайни хора, достигнали до висшата власт по каприз на съдбата, е съпътстван от крайно дезорганизиране на икономическите ресурси, срыв на благосъстоянието, намаляване на армията и избиване на огромен брой хора, особено от заможните и управляващите класи. Налице е съобщение, че когато извършва преброяване

на състава на армията си, Ираклий установява, че само двама от целия наличен състав са били на военна служба при Фока, а всички останали са от новия набор. Това наблюдение важи и за състоянието на други сфери. След възкачването си на престола в началото Ираклий е обзет от колебание. Правителството не взема твърди мерки, не дръзва да влезе в решителна борба с враговете на империята и води преговори за мир и съюз, които впрочем са неуспешни. Едва през 622 г., когато Мала Азия, Сирия, Палестина и Египет вече се намират под властта на персите, Ираклий обявява конкретна външна политика и застава начело на новоорганизираната и подготвена от самия него войска. И така, предварителният период на подготовка за военна дейност остава почти неясен за нас.

Най-добрият текст за това откъде Ираклий набавя средства за война и как е подготвил войска, която е в състояние да понесе неимоверните тежести на военната служба по време на войната с персите, предлага писателят Теофан:

През 622 г., на 4 април, след като отпразнува Великден, в понеделник вечерта Ираклий предприе поход срещу персите. Тъй като бе изпаднал в краен недоимък, той взе назаем средства от църквите и манастирите, заповяда да отнесат полилея и други съдове от Великата църква и изсече от тях златни и дребни разменни монети. За управлението на държавата, докато отсъства, назначи регентство, в което освен сина му влязоха патриарх Сергей и патриций Вон, мъж с пронизателен ум, натрупал разум и опитност. Изпрати писмо на аварския каган, като го помоли да прояви внимание към Ромейското царство, с което е сключил съюз за приятелство, и го назначи за настойник на сина си. От столицата Ираклий пое по море към местността, наречена Пила¹, откъдето, щом стигна в областите, които вече имаха темно устройство², събра войската в лагер и започна да я учи на военна служба по новата система, като я упражняваше да усвоява гимнастика и военно изкуство. Разделяйки отряда на две части, заповяда да извършват примерни безкръвни сблъсъци помежду си и ги обучаваше да надават бойни викове и възгласи, и на възклицания и на движения с цел, когато настъпи военно време, да не изглеждат като новаци, а смело, сякаш на шега, да тръгнат срещу врага. А тъй като завари войската докарана до състояние на голяма разпуснатост и страхливост, разложение на дисциплината и реда и разпръсната на различни места, не след дълго събра всички заедно³.

¹ Вигинийски град в залива Astakos близо до Никомидия.

² ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὰς τῶν δεμάτων χώρας ἀφικόμενος. Доказателство за това колко смътни са представите за онзи период е латинският превод на този пасаж. Illinc vero per ceteras regiones sibi subiectas profectus.

[Гръцкият израз казва „от тук той се отправи към земите на дошлите/противниците/ пленниците, тоест това са чужди земи. Латинският израз казва „от там обаче той се отправи към другите му подчинени региони“, тоест към вече негови земи. – Г. Капривев.]

³ Theoph. Chron. 302–303; Ramsay. The Hist. Geography of the Asia Minor. I, 187 и др.

Писателят още веднъж се връща към описанието на военните упражнения на две военни групи да се впускат в примерни битки под звуците на тръби и ударите на щитовете, от което може да се направи заключението, че той е разполагал с доста голям материал за тази страна от дейността на Ираклий. Но в посочения откъс най-интересно е мястото за темите – термин, който се среща за пръв път в историографията и обозначава голямата реформа, свързана с цивилната и военната администрация. При Ираклий разделянето на империята на теми вече е абсолютно безспорен и действащ в практиката факт. Много любопитно е и обстоятелството, че реформите във военната наука, с които ни запознава Теофан, са обвързани с темите. Това е напълно правилен възглед, тъй като с устройството на темите се постигат най-вече военни цели и реорганизирането на армията се обуславя от специфичната организация на цивилното население в онези административно-военни окръзи, които се наричат теми. И така, тук отбелязваме един от важните моменти на подготвителната дейност на Ираклий, на която са посветени първите десет години от неговото царуване; това е военната и гражданската реформа, която се изразява в изграждането на темите. Извън това при Теофан има намек за редица други мероприятия, с които Ираклий се опитва да си осигури успех във военните начинания, които са цел на живота му. Впрочем такъв е въпросът за регентството и особено за наследяването на престола.

При раздаването на висши титли и длъжности Ираклий не се ръководи само от естественото чувство на привързаност към роднините си, а и от липсата на хора, тъй като повечето личности, които имат потекло и са състоятелни, са или ликвидирани, или обезсилени от мъчения, конфискации на имуществата, заточения и убийства. Затова покрай трона виждаме роднини на Ираклий. На брат му Теодор е дадено достойнството на куропалат, а братовчедът му Никита е основна опора на царството. От лицата извън фамилията единствено Приск, зетят на Фока, продължава да се ползва с благоволенieto на Ираклий, но за кратко. Той с изключително внимание се грижи за благоустройството на съдбините на семейството си. Провъзгласява за август дъщеря си Епитания, родена от първата му жена, и по същия начин през първите години на управлението си коронова малолетния си син Константин. Може би със същия мотив за укрепване на своята династия се обяснява и вдигналият огромен шум негов брак със собствената му племенница Мартина, която е дъщеря на сестра му Мария. Ала се оказва, че Мартина не е на висотата на положението си. В трудни моменти от живота на Ираклий тя изобщо не го подкрепя, както преди това Теодора поддържа Юстиниан, а точно обратното, по нейно внушение през 618 г. Ираклий взема малодушното решение да премести столицата си в Картаген, когато обстоятелствата в Константинопол са изключително неблагоприятни, и само упоритостта на патриарх Сергей попречва на осъществяването на това намерение.

Когато Ираклий се възкачва на престола, политическото положение на империята е отчайващо. Северните ѝ провинции са заети със славяни и авари. Ираклий веднага преценява какво е положението там и предприема редица мерки, които имат кардинално значение за близките столетия на Балканския полуостров. Преди всичко той осъзнава, че империята не бива безплодно да прахосва силите си за борба със славянската имиграция; след като се отказва от областите, заселени със славяни, Ираклий проявява голяма държавническа мъдрост, за да остави славяните на мира до момента, в който империята не събере сили и не започне културна и политическа борба с тях.

Основното внимание е насочено на изток, където Персийската империя под властта на Хосрой II създава огромно напрежение и показва завоевателна сила, като за няколко години отнема от Византия Сирия, Палестина и Египет и нанася на християнската империя невероятно морално поражение: огнепоклонниците завладяват Животворящото дърво на Кръста Христов. В периода 622–628 г. в няколко похода на изток Ираклий постига такива успехи, че персите се отказват от завоеванията си в Египет, Сирия и Палестина и понасят толкова силен удар, че никога не се съвземат от него. Сред наследниците на Юстиниан на трона Ираклий стои най-високо от всички.

Още в края на IV в., когато имперската армия е залята с варварски отряди и когато германо-готите заплашват да овладеят самата столица, започват да се надигат гласовете на патриоти, които искат войската да бъде национализирана. „Войната за защита на държавата – казва в речта си пред Аркадий епископът на Птолемиада Синесий – не може да се води успешно от чуждестранни войски. Вземете защитници на отечеството от собствените си поля и от подвластните ви градове, защото в тях ще намерите истинска охрана на онзи държавен ред и на онези закони, в които самите те са били родени и отгледани. Нима не виждате крайната опасност в това, че онези чужди за нас военни, на които е поверена защитата на нашата страна, могат да поискат да наложат властта си над невъоръженото население? Постарайте се да увеличите броя на собствените си полкове, заедно с това ще се повдигне народният дух, който успешно ще издържи борбата с варварското нахлуване.“¹

Ала византийското правителство не успява да премине от системата на наемане на чуждестранни отряди към национална войска нито през V в., нито през VI в. по времето на Юстиниан, когато империята развива военната си сила до най-крайни предели. Блестящите военни действия са извършвани под ръководството на Велизарий, Нарсес и други пълководци, които не са от национална войска, а наемници от съседните варварски народи, сключили специален дого-

¹ Migne. Patrologia graeca. T. LXVI. Col. 1050.

вор с империята и наричани федерати. Почти всеки водач по времето на Юстиниан има собствена дружина от наети на военна служба чужденци, които като лична свита в качеството на оръженосци са ядро на войската. Последният случай, при който на военна служба е нает голям чуждестранен отряд, датира от царуването на Тиберий (578–582), създал специален корпус от 15 хиляди души, поверен от него на комитата на федератите Маврикий, провъзгласен впоследствие за цар.

Усещането за неудовлетвореност от тази система и огромната опасност за империята от страна на персите и славяните подтикват правителството към промяна на военната система. Но тези опити не успяват да решат проблема веднага. По пътя, по който се подготвя реформата на военното дело, византийското правителство трябва да се съобразява с две обстоятелства – с недостига на население, особено по границите, застрашени от вражеско нахлуване, и с изобилието от пустеещи незаселени и необработени земи. В административен план на централното правителство му предстои да се откаже от господстващата по времето на реформите на Диоклециан и Константин система на разделяне на гражданата и военната власт и да засили собствените си органи в провинциите, като обедини в ръцете на един човек военното командване на местните военни и гражданата власт над населението на определена територия. В това отношение е изключително любопитно да бъдат проследени подготовителните мероприятия за новата система, обозначени още преди царуването на Ираклий.

Признаците на новите възгледи частично се очертават в единичните опити на Юстиниан I да реформира военното дело. До такова заключение се стига, ако се разгледат мероприятията му, свързани с организирането на провинция Армения, за които съобщават историците Малала, Теофан и Кедрин¹. Когато сравняваме трите версии на посочените писатели за разпоредбите на Юстиниан в Армения, можем да си представим нещата в следния вид.

В провинция Армения, която е от изключителна важност заради съседството си с Персия, Юстиниан съсредоточава властта в ръцете на един човек с титлата стратилат. Но тъй като уседналото население в провинцията, което би участвало в изпълняването на военна служба, е малко, защото арменците „се отличават със скитничество и непостоянство“², съставът на военните части е подсилен от четири полка, повикани от Анатолика. Като най-значими обаче трябва да бъдат признати мерките, с които се предвижда привличането на местни елементи към военна служба, чиято важност се определя от това, че познават пътните комуникации в Армения. Освен това за военна служба или във

¹ Malalas. 429. 16; Theoph. 175, 7; Cedreni. 1, 643, 20.

² Το Ἀρμενίων δίστατον καὶ πολυπλανές, ap. Zachariae a Lingenthal. Ius III. 290.

военните списъци са включени гражданските чиновници в областта. Колкото и оскъдно да е съобщението за военната организация на Армения, от него могат да се направят следните заключения: от Юстиниан или може би от неговите наследници на трона е направен опит военната власт да бъде съсредоточена в ръцете на един човек, местното население е привлечено да отбива военна служба, част от гражданската власт става подчинена на военната, а част от някои граждански рангове са преименувани на военни чинове. Същата цел за засилване на провинциалната власт в случай на извънредни обстоятелства диктува на византийското правителство други мероприятия, с които нетипично се засилва гражданската власт, като ѝ се възлагат военни правомощия. В Египет тази мярка е осъществена чрез засилване на властта на губернатора на Александрия с титлата *августалий*, на когото е предоставена военна власт „заради големия брой население в Александрия“, като са му подчинени всички военни сили както в град Александрия, така и в Горен и Долен Египет¹.

В самия край на VI в. именно по времето на Маврикий (582–602) очерталата се тенденция на отстъпление от римската система се разпростира и в друга посока с по-голяма последователност, отколкото през епохата на Юстиниан. Точно в двете провинции, които са отдалечени от центъра и се намират в изключително положение заради това, че населението на им е напълно чуждо на византийската култура, са организирани наместничества с наименованието *екзархати*. Такава административна реформа е извършена в Италия и в Африка. Заради нахлуването на лангобардите в Италия от империята се откъсват почти две трети от италианската територия и гарнизоните, които остават в големите градове, едва се удържат под защитата на стените. За да се засили и централизира военната власт в Италия, на мястото на предишния *magister militum* е създаден *екзархат* със столица Равена. Със същите подбуди и почти по същото време е основан *екзархатът* в Африка с централно управление в Картаген. Военните средства, с които Ираклий разполага през 610 г. при влизането в Константинопол, много добре обясняват до каква степен е самостоятелна и независима властта на *екзарха*².

Не може да не се признае, че при създаването на *екзархата* думата си казват голямата практичност и административната опитност на правителството, което съумява да постави в правилните граници гражданската и военната власт в *екзархата*, като предостави решаващата роля на военната власт, но без да лиши от съответстващите компетенции и гражданските рангове. За организирането

¹ Edict. XIII. C. I.

² Най-доброто за *екзархията* у Diehl: *Etudes sur l'administration byzant. dans l'exarchat de Ravenne. 568–751.*

на екзархата е важно да бъде отбелязан прекрасният опит да се създаде самостоятелна и самодостатъчна административна единица, в която всички части са подчинени една на друга и която изпълнява военни и граждански функции за сметка на материалните средства, придобивани във въпросната провинция. Преди да преминем заедно с посочените наблюдения към времето на Ираклий, ще припомним, че първоначалната роля на Фока във военния лагер на Дунав очевидно също има за цел да създаде екзархат, освен ако Теофан, който казва, че войската го избира за екзарх, не е допуснал грешка¹.

Когато през 622 г. Ираклий предприема поход към Персия, той спира за доста дълго време в областите, които вече имат темно устройство, и там извършва обучение на новобранците по новата система на военното изкуство. Тук за пръв път срещаме термина „тема“ със съвсем специфично техническо значение, свързано с гражданската и военната администрация на византийската държава. Смята се, че темното устройство дължи началото си на реформите на Юстиниан и че в организацията на екзархатите могат да бъдат открити някои елементи на въпросната темна система, макар че това мнение едва ли може да бъде защитено по отношение на всички подробности. За съжаление, потвърждаващи свидетелства за темното устройство, което е толкова характерно за Византия, не са запазени. Когато император Константин Порфирородни (911–974) започва да събира в архивите на империята информация по въпроса за темното устройство, той намира твърде малко точни и достоверни данни и по тази причина се ограничава с това да посочи административното деление на империята на теми, което съществува по негово време. До каква степен намерените от Константин сведения са недостатъчни, се вижда от неувереността и крайната предпазливост, с които предполага, че тази институция е свързана с името на Ираклий. Така например за темата Арменияк казва следното: „Изглежда може да се смята, че тя е получила това наименование по времето на цар Ираклий и през последвалия период.“² По същия начин в предговора към съчинението за темите той с по-голяма увереност причислява новата система на темното устройство към времето на Ираклий и неговите наследници на трона³.

Въпреки че през последните години въпросът за темите от гледна точка на техния произход е старателно изследван от професорите Дил и Хелцер⁴, в него остават още твърде много неизяснени страни. Изследователите на византийското темно устройство изхождат от идеята, че под тема се разбира военен

¹ Theoph. 287, 7.

² De Thematibus. I. P.

³ Ibid. P. 12.

⁴ Diehl. L'origine du regime des Themes („Extrait des Etudes d'hist. Dediees a Monod“); Gelzer. Die Genesis der Byzantin. Themenverf. Leipzig, 1899.

отряд – дивизия, или корпус, разквартируван на някаква територия, който има определена военна организация и взаимно подчинение на частите под командването на военен началник със званието стратег. В същото време при по-стателно изследване на източниците не може да не се стигне до заключението, че макар тема в тесния смисъл на думата да означава корпус или дивизия, от друга страна, този термин никога не е губил първоначалния си по-широк смисъл. Първоначалният смисъл на понятието „тема“ означава граждански административен окръг, в който влизат жителите на градовете и селата, управлявани от граждански чиновници и изпълняващи различни граждански задължения, сред които военна повинност срещу предоставена земя. Отношението на темата като военен термин спрямо темата като административен окръг с неговата административна, съдебна и финансова система остава слабо засегнато, затова и самото изследване на темното устройство губи значителна част от общоисторическия интерес, който представлява. В смисъла на институция, която се появява през VII в. и се развива по времето на Исаврите, темното устройство обозначава специфична организация на гражданското население на провинцията, приспособена специално за отбиването на военна повинност. Следователно изучаването на историята на темното устройство означава да се хвърли светлина върху мерките на правителството, свързани със земевладението и с поземленото устройство на селското население, тъй като в крайна сметка системата, при която се предоставя земя, облагана с военна повинност, се основава на създаването на поземлени участъци, в които земята е давана срещу задължително отбиване на военна служба¹.

Без да се впускаме в излагането на подробностите по тази тема, ще се ограничим с анализа на един пасаж [от съчинението] на Константин Порфирородни, който навлиза в самата същност на темното устройство. „Протоспатарий Теодор Панкрати сключва договор да набере в Анатолската тема в селището Платаниата и в близките села 500 ратници, които могат да стрелят и са годни за конна военна служба. Ако се окаже, че ратниците притежават предоставен поземлен парцел в пълния му размер, те се задължават да осигурят кавалерийско снаряжение за своя сметка; а ако предоставеният им поземлен парцел не е достатъчен, имат право да получат коне от държавната конна база или да ги вземат от самостоятелни общности на съплащатели в Анатолската тема.“² Този откъс, в който има няколко технически израза, разкрива незабелязаното до този момент явление, че същността на темното устройство не се корени във военни-

¹ На този въпрос е посветено направеното от нас изследване в „Известия Русского археологического института“. Т. VI. Военное устройство Визант. империи.

² De Cerim. 657–658. 18.

те отряди, които са разположени из градовете и селищата, а в самия характер на икономическото и поземленото устройство на селското население. И така, на посочения по-горе протоспатарий му предстои да извърши имуществено преброяване на определена територия и да набере 500 ратници за военна служба. Ако се окаже, че като имуществено положение селището Платаниата не е в състояние да предостави искания брой новобранци, на преброяване подлежат други селища. По-нататък, тъй като следващата задача е част от ратниците да бъдат зачислени в пехотата, а други – в кавалерийските полкове, в този случай се появяват някои специални условия, които трябва да бъдат спазени.

Военната служба в пехотата е по-евтина; следователно за да си пехотинец, се изисква по-скромно имуществено положение; а военната служба в кавалерията е по-скъпа и затова в нея е постъпвал онзи, на когото е предоставен по-голям поземлен парцел. Така ако новобранецът разполага с поземлен парцел в пълния му размер, който съответства на конна военна служба, той е длъжен да подготви кавалерийско снаряжение за своя сметка; в противен случай му се дава от държавната конна база или от самостоятелните общности от съплащатели, под които трябва да се разбират самостоятелни като семейно положение, изпълняващи военна повинност по системата на общностната подялба – един ратник от няколко селяни.

Основната заслуга на византийското правителство се състои в това, че при въвеждането на темната организация поставя военната служба в зависимост от земевладението, с което обуславя стабилността и жизнеспособността на темното устройство. Военната служба е базирана на земята и жителят служи в онзи сектор на войската, който съответства на поземления парцел на негово разположение. В съответствие с това има парцели за пехотна военна служба, за кавалерийска и за морска. Такива са основните характеристики на темното устройство, чиито зачатъци датират от времето на Ираклий.

Лишени сме от възможността да преценим в коя местност най-вече е използвано темното устройство. Несъмнено е само това, че през 622 г. при подготовката за първия персийски поход Ираклий отива от Никодимия в областите с темно устройство и там извършва обучение на новобранците. Впоследствие на това място се намира темата Опсикий, която служи за охрана на столицата и околните местности, и затова с известно основание първите разпореждания, свързани с темната организация, могат да бъдат приписани на най-близките до столицата области в азиатската част. Но по-нататък по време на управлението на непосредствените наследници на Ираклий на трона специално значение придобива темата Анатолика. При това за организацията и произхода на тази тема е запазена по-подробна информация. Тук откриваме първите мероприятия за засилването на военната власт още в периода на Маврикий. На стратега

на Анатолика, с каквото звание виждаме Филипик, женен за сестрата на Маврикий – Гордия, са подчинени провинциите Азия и Лидия и части от Кария, Фригия, Ликаония, Писидия, Кападокия и Исаврия. Това е най-главната тема и нейният стратег с чин патриций заема едно от най-високопоставените места в скалата на ранговете... Подчиненият му военен корпус, който по приблизителни изчисления се състои от 10 хиляди души, често играе роля в политическите съдбини на Константинопол.

Друга тема, също създадена още преди Ираклий, е Арменияк. През VII в. под натиска на обстоятелствата военната организация на тези теми постепенно се разраства, тъй като Анатолика и Арменияк се намират в постоянно военно положение заради нарастващата сила на арабите и техните набези срещу Византия. Колкото до европейските провинции, там като тема е организирана най-вече Тракия, в която влизат Диоклециановите провинции – Европа, Родоп, Тракия, Хемимонт, Скития и Мизия. Въпреки че по времето на Ираклий на Балканския полуостров се извършват големи промени заради отслабването на аварите и установяването на мирни отношения със славяните, на които при неизвестни условия са отстъпени заетите от тях области, стратегът на темата Тракия заедно с подчинените му военни сили има огромно значение, тъй като през VII в. на мястото на аварите на Балканския полуостров започват да нарастват силата и влиянието на българския хан. След цялостното развитие на темното устройство в империята се наброяват 26 военни окръга с еднакво устройство.